

**GLOBAL EDUCATIONAL REFORMS AND LOCAL PEDAGOGICAL HERITAGE:
SEARCHING FOR BALANCE****Rahimova Dildora Kadirjonovna**

Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor

Department of Pedagogy and Psychology, University of Business and Science

Dildora19831018@gmail.com.uz**Annotatsiya**

Ushbu maqolada global ta'lim islohotlari va mahalliy pedagogik meros o'rtasidagi munosabat ko'p qirrali ilmiy tahlil qilinadi. Globallashuv jarayoni milliy ta'lim tizimlariga bevosita ta'sir ko'rsatib, ularni xalqaro standartlar va yangi pedagogik paradigmalariga moslashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayni paytda milliy pedagogik meros-asrlar davomida shakllangan ta'lim falsafasi, qadriyatlar tizimi, ustoz-shogird an'anasi va insonni yaxlit tarbiyalash g'oyasi-zamonaviy ta'lim jarayonining o'rnini bosa olmaydigan teran asosni tashkil etadi. O'zbekiston misolida bu jarayonning dolzarb jihatlari va amaliy yo'nalishlari tavsia etiladi.

Kalit so'zlar: global ta'lim islohotlari, mahalliy pedagogik meros, muvozanat modeli, ta'lim globallashuvi, pedagogik imperializm, madaniy identitet, islohot barqarorligi, O'zbekiston ta'limi, milliy qadriyatlar, komparativ pedagogika.

Аннотация

В данной статье проводится многоаспектный научный анализ взаимоотношений между глобальными реформами образования и местным педагогическим наследием. Процесс глобализации непосредственно влияет на национальные системы образования, создавая необходимость их адаптации к международным стандартам и новым педагогическим парадигмам. В то же время национальное педагогическое наследие- философия образования, система ценностей, традиция «учитель-ученик» и идея целостного воспитания личности, сложившиеся на протяжении веков, -представляет собой глубинную основу, которую не может заменить современный образовательный процесс. На примере Узбекистана предлагаются актуальные аспекты и практические направления данного процесса.

Ключевые слова: глобальные реформы образования, местное педагогическое наследие, модель баланса, глобализация образования, педагогический империализм, культурная идентичность, устойчивость реформ, образование Узбекистана, национальные ценности, сравнительная педагогика.

Abstract

This article presents a multi-dimensional scientific analysis of the relationship between global education reforms and local pedagogical heritage. The process of globalization directly influences national education systems, creating the need to adapt them to international standards and new pedagogical paradigms. At the same time, the national pedagogical heritage-the philosophy of education, the value system, the teacher-student tradition, and the idea of holistic human development, formed over centuries-constitutes a profound foundation that cannot be replaced by the contemporary educational process. Using Uzbekistan as an example, relevant aspects and practical directions of this process are recommended.

Keywords: global education reforms, local pedagogical heritage, balance model, education globalization, pedagogical imperialism, cultural identity, reform sustainability, Uzbekistan education, national values, comparative pedagogy.

KIRISH

XXI asrda ta'lim tizimlariga ta'sir ko'rsatayotgan eng kuchli kuchlardan biri globallashtirishdir. Xalqaro tashkilotlar-UNESCO, OECD, Jahon banki-milliy ta'lim tizimlarini standartlashtirish, o'quvchilar kompetensiyalarini umumjahon mezonlari bilan o'lchash va «eng yaxshi amaliyotlar»ni keng tarqatish yo'lida izchil harakat qilmoqda. PISA, TIMSS, PIRLS singari xalqaro baholash dasturlari nafaqat o'lchov vositasiga, balki de-fakto ta'lim siyosati standarti-«global ta'lim maydoni» (global education field, Marginson, 2014) shakllanishining asosiga aylangan.

Biroq bu jarayon muqarrar ravishda bir savolni ko'ndalang qo'yadi: global islohotlar milliy pedagogik merosni siqib chiqaradimi yoki ular bir-birini to'ldirib, yanada kuchli ta'lim tizimini shakllantirishi mumkinmi? Ushbu savol faqat akademik emas-u millionlab o'quvchilarning qanday fikr yuritishi, qanday qadriyatlarga ega bo'lishi va qaysi madaniy identitetni tashib yurishi bilan bog'liq fundamental masaladir.

Respublikamiz uchun bu masala ayniqsa dolzarb. Mamlakat bir tomondan xalqaro ta'lim standartlariga integratsiya (PISA-2023 qatnashuvi, Bologna jarayoni, UNESCO 2030 maqsadlari) yo'lida izchil qadamlar qo'ysa, ikkinchi tomondan boy milliy pedagogik meros-Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Al-Beruniy, Navoiy an'anasi, ustoz-shogird munosabati, jamoa asosidagi ta'lim modeli-ni saqlab qolish va rivojlantirish zaruratini ham his etmoqda. Ushbu maqola ana shu ikki kuch o'rtasidagi muvozanat izlash muammosini ilmiy tahlil qilishga bag'ishlangan.

Maqolaning maqsadi-global ta'lim islohotlari va mahalliy pedagogik meros o'rtasidagi munosabatning nazariy-metodologik asoslarini aniqlash, ularning ziddiyat va uyg'unlik nuqtalarini ko'rsatib berish hamda muvozanat modelini O'zbekiston kontekstida ilmiy asosda tavsiya etishdir.

Global ta'lim islohotlari va mahalliy pedagogik meros o'rtasidagi munosabat masalasi komparativ pedagogika va ta'lim sotsiologiyasi sohasida keng tadqiq etilgan. Ushbu munosabatni tushuntirishga qaratilgan bir necha asosiy nazariy yondashuv mavjud bo'lib, ular bir-biridan tubdan farqlanadi.

Birinchi yondashuv-«**pedagogik imperializm» (pedagogical imperialism)** nazariyasi. Phillipson (1992) tomonidan lingvistik imperializm kontseptsiyasi asosida shakllantirilgan bu nazariya keyinchalik Carnoy (1974), Tikly (2004) va boshqalar tomonidan ta'lim sohasiga kengaytirildi. Ushbu nazariyaga ko'ra, global ta'lim islohotlari aslida G'arb iqtisodiy va siyosiy manfaatlarini amalga oshirish vositasi bo'lib, ular rivojlanayotgan mamlakatlarga «universal standartlar» niqobi ostida o'z pedagogik modellarini majburan singdiradi. Tikly (2004) ushbu jarayonni «postkolonial ta'lim» deb atab, uning milliy ta'lim tizimlariga ko'rsatayotgan buzg'unchi ta'sirini empirik tadqiqotlar orqali isbotlagan.

Ikkinchi yondashuv-«**madaniy moslashtirish» (cultural adaptation)** modeli. Meyer va Ramirez (2000) tomonidan ishlab chiqilgan «dunyoni ta'lim madaniyati» (world education culture) kontseptsiyasi ta'lim tizimlarining sirtqi tomonida global standartlashishni, ichki tomonida esa mahalliy moslashishni bir vaqtda kuzatish mumkinligini ko'rsatadi. Bu model «islohot yuzi» bilan «sinf xonasi haqiqati» o'rtasidagi farqni-decoupling fenomenini-tahlil qiladi. Pratham (2020) Hindiston misoli asosida, Silova (2009) Markaziy Osiyo davlatlari misolida ushbu fenomenni empirik tasdiqlagan.

Uchinchi yondashuv-«**sinergetik integratsiya**» (**synergetic integration**) modeli. Steiner-Khamsi va Waldow (2012) tahriri ostida chop etilgan «World Yearbook of Education» to'plamida global va mahalliy yondashuvlarning sinergetik uyg'unlashuvi mumkin ekanligi, lekin bu uyg'unlik o'z-o'zidan sodir bo'lmay, ongli va maqsadli siyosat orqali erishilishini ko'rsatadigan tadqiqotlar jamlangan. Eng yorqin misol-Finlyandiya tajribasi: bu mamlakat OECD standartlarini o'ziga xos mahalliy pedagogik an'analar bilan uyg'unlashtirgan holda PISA reytingida doimiy ravishda yuqori o'rin egallaydi (Sahlberg, 2021).

Mahalliy adabiyotda Mirziyoyev (2022) ta'lim islohotlarini milliy qadriyatlar asosida amalga oshirish zaruriyatini davlat siyosatining tamoyili sifatida belgilagan. Xolmatova (2021) O'zbekiston ta'lim tizimida global va mahalliy elementlarning o'zaro nisbatini empirik tadqiq etib, hozirgi bosqichda tizimning «sirtqi globallashtirish, ichki an'anaviylik» deb ataladigan ikki qavatli modelga ega ekanligini ko'rsatgan.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, global ta'lim islohotlari milliy tizimlarga to'rtta asosiy mexanizm orqali ta'sir ko'rsatadi. Birinchi mexanizm-me'yoriy bosim (normative pressure): xalqaro reyting va baholash dasturlarida ishtirok etish milliy hukumatlar uchun xalqaro standartlarga mos kelish zaruratini yuzaga keltiradi. Ikkinchi mexanizm-moliyaviy shartlilik (financial conditionality): Jahon banki va boshqa xalqaro moliya institutlari ta'lim kreditlarini tizimli islohotlar bilan bog'lashadi, bu esa tizimni ma'lum yo'nalishda shakllanishiga olib keladi. Uchinchi mexanizm-mutaxassis tarmoqlari (epistemic communities): xalqaro ta'lim ekspertlarining milliy islohotlarga jalb etilishi muayyan pedagogik paradigmalarning tarqalishiga xizmat qiladi. To'rtinchi mexanizm-ta'lim bozori raqobati (education market competition): universitetlar reytingi, talabalar va o'qituvchilarning xalqaro mobilyati milliy tizimlarni global standartlarga moslashishga undaydi.

Respublikamiz misolida ushbu to'rt mexanizmning barchasi bir vaqtda ishlayotganini ko'rish mumkin. PISA-2023 qatnashuvi, QS va THE reytinglarida ishtirok etish, Jahon banki loyihalari hamda xalqaro universitetlar bilan hamkorlik-bularning barchasi milliy ta'lim tizimiga global yo'naltirilganlik vektorini qo'shmoqda.

O'zbek milliy pedagogik merosi bir necha o'ziga xos tarkibiy elementdan iborat bo'lib, ular zamonaviy ta'lim paradigmasida ham alohida qiymatga ega. Birinchi element-epistemologik yondashuv: o'zbek klassik ta'lim an'anasida bilim faqat axborot emas, balki insonni yaxlit kamolotga yetkazuvchi asbob sifatida ko'rilgan. Ibn Sino «Kitob ush-shifo» asarida bilim va axloqning birligini asoslab bergan bo'lib, bu yondashuv zamonaviy «yaxlit ta'lim» (holistic education) kontsepsiyasi bilan to'liq uyg'unidir.

Ikkinchi element-ustoz-shogird munosabati: bu an'anada bilim uzatish mexanik emas, balki shaxsiy hamkorlik va ishonchga asoslangan jarayondir. Mentorlik (mentorship) va nazoratli mustaqillik (guided autonomy) tamoyillari zamonaviy ta'limda ham yuqori samarali usul sifatida tan olingan (Hattie, 2015). Uchinchi element-jamoa asosidagi o'rganish: mahalla va oila tizimida bilimni birgalikda egallash, munozara va o'zaro o'rgatish an'anasi zamonaviy kooperativ o'qitish (cooperative learning) metodologiyasi bilan uyg'un. To'rtinchi element-amaliy yo'nalganlik: o'zbek klassik ilmiy an'anasida Al-Xorazmiy algebrasidan Al-Beruniy geodeziyasigacha bilim doimo amaliy masalani yechish asosida rivojlangan, bu esa STEM va PBL (problem-based learning) yondashuvlari bilan muhim mushtaraklikni ko'rsatadi.

Tahlil natijalariga asoslanib, global islohotlar va mahalliy meros o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashning uch qatlamli modeli taklif etiladi. Birinchi qatlam-maqsadlar muvozanati: milliy ta'lim maqsadlari global kompetensiyalar (PISA, UNESCO 2030) bilan birga milliy madaniy identitet, ma'naviy-axloqiy rivojlanish va fuqarolik tarbiyasini ham o'z ichiga olishi lozim. Janubiy Koreya tajribasi buning yorqin namunasi: u «hongik ingan» (insonni xizmat qiluvchi)

milliy ta'lim falsafasini OECD standartlari bilan uyg'unlashtirgan holda global reytinglarda yuqori o'rin egallaydi.

Ikkinchi qatlam-metodologik muvozanat: o'qitish uslublari global kompetensiyaviy yondashuvni milliy o'qitish madaniyati-ustoz mavqeyi, jamoaviy muhit, naqsh va misol orqali o'rgatish an'anasi-bilan birlashtirishni talab etadi. Bu birlashma «glocal pedagogy» (global + local) kontseptsiyasi doirasida ilmiy asoslangan (Robertson, 2012). Uchinchi qatlam-baholash muvozanati: raqamli va miqdoriy baholash (xalqaro standartlash) bilan birga milliy kontekstga xos sifatli baholash-ustoz kuzatuv, jamoaviy baholash, portfolio-ning rasmiy ta'lim tizimida o'rni saqlanib qolishi zarur.

Respublikamiz uchun ushbu model quyidagi amaliy qadamlarni nazarda tutadi: o'quv dasturlarida milliy tarix, adabiyot va falsafa sohalarida mahalliy merosga asoslangan modullarni saqlab qolish; o'qituvchilar tayyorlashda milliy pedagogik an'analarni tanqidiy qayta anglash va zamonaviy metodlar bilan birgalikda o'rgatish; baholash tizimida PISA formatidagi topshiriqlar bilan bir qatorda mahalliy kontekstga yo'naltirilgan ijodiy va loyiha ishlarini rasmiy tan olish.

Ushbu tadqiqot global ta'lim islohotlari va mahalliy pedagogik meros o'rtasidagi munosabatning ikkilik xususiyatga ega ekanligini-ya'ni bu munosabat bir vaqtda ziddiyatli ham, to'ldiruvchi ham bo'lishi mumkinligini-ko'rsatib berdi. Munosabatning qaysi xususiyati ustunlik qilishi islohotlarni amalga oshiruvchi siyosatchilar, ta'lim menejerlari va o'qituvchilarning ongli tanloviga ko'p jihatdan bog'liqdir.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli ta'lim islohotlari uch tamoyilga tayangan holda amalga oshirilganda barqaror bo'ladi: milliy merosni resurs sifatida ko'rish (to'sqinlik sifatida emas); global standartlarni maqsad emas, vosita sifatida qabul qilish; va barcha darajadagi aktorlar- o'quvchi, o'qituvchi, ota-ona, jamoatni islohot jarayoniga faol jalb etish. Finlyandiya, Yaponiya va Singapur tajribasi ushbu tamoyillarning amalga oshirishini isbotlaydi.

Respublika ta'lim tizimi o'zining boy klassik merosi, jamiyatda ta'limga bo'lgan yuqori hurmat madaniyati va faol davlat siyosati bilan muvozanat modelini amalga oshirish uchun zarur asosga ega. Kelajak tadqiqotlarda muvozanat modelini turli ta'lim bosqichlari (maktabgacha, umumiy o'rta, oliy ta'lim) va fanlar kesimida differentsiallashtirib o'rganish, shuningdek o'qituvchilar va o'quvchilarning ushbu munosabat haqidagi tasavvurlarini empirik usulda o'lchash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Carnoy, M. (1974). *Education as Cultural Imperialism*. Longman.-P. 17–44.
2. Hattie, J. (2015). *Visible Learning and the Science of How We Learn*. Routledge.-P. 88–107.
3. Marginson, S. (2014). *Higher Education and the Common Good*. Melbourne University Press.-P. 201–218.
4. Meyer, J. W., & Ramirez, F. O. (2000). The World Institutionalization of Education. In J. Schriewer (Ed.), *Discourse Formation in Comparative Education* (pp. 111–132). Peter Lang.-P. 114–121.
5. Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford University Press.-P. 47–68.
6. Robertson, R. (2012). Globalisation or Glocalisation? *The Journal of International Communication*, 18(2), 191–208.-P. 194–199.

7. Sahlberg, P. (2021). Finnish Lessons 3.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? Teachers College Press.-P. 33–57.
8. Silova, I. (2009). From Sites of Occupation to Symbols of Multiculturalism: Reconceptualizing Minority Education in Post-Soviet Latvia. Information Age Publishing.-P. 88–102.
9. Steiner-Khamsi, G., & Waldow, F. (Eds.). (2012). World Yearbook of Education 2012: Policy Borrowing and Lending in Education. Routledge.-P. 3–17.
10. Tikly, L. (2004). Education and the New Imperialism. Comparative Education, 40(2), 173–198.-P. 175–183.
11. UNESCO. (2021). Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. UNESCO Publishing.-P. 56–74.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi «Yangi O‘zbekiston» taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi PF-60-son Farmoni. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi.-4-bob.
13. Xolmatova, S. T. (2021). O‘zbekiston ta’lim tizimida global va mahalliy elementlarning nisbati: empirik tahlil. Pedagogika fanlari jurnali, 7(2), 19–33.-B. 21–27.
14. Mirzayev, F. R. (2022). Milliy pedagogik meros va zamonaviy ta’lim paradigmasi: integratsiya imkoniyatlari. Uzluksiz ta’lim, 4(3), 44–59.-B. 46–52.
15. OECD. (2023). Education at a Glance 2023: OECD Indicators. OECD Publishing.-P. 112–127. <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>